

Anna Więcek*

Odstąpienie od umowy o dzieło na podstawie art. 631, 635 i 644 kodeksu cywilnego na tle ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych.

Streszczenie

Instytucja odstąpienia od umowy na gruncie przepisów dotyczących umowy o dzieło charakteryzuje się znaczną odmiennością w porównaniu do uregulowań części ogólnej prawa zobowiązań.

Zarówno umowne, jak i ustawowe prawo odstąpienia od umowy w zamierzeniu ustawodawcy wywiera swoje skutki prawne z mocą wsteczną, a więc *ex tunc*. Jest to zasada ogólna, od której istnieje kilka wyjątków, a ich najlepszą egzemplifikacją jest treść art. 631 i 644 k.c. Przewidziany w powyższych regulacjach sposób rozliczeń pomiędzy stronami umowy wskazuje, że odstąpienie w tym wypadku osiąga skutki jedynie na przyszłość – tak jak ma to miejsce w przypadku wypowiedzenia.

Wprowadzony w 2014 r. do kodeksu cywilnego art 492¹ k.c., podobnie jak art. 635 k.c., przewiduje co prawda możliwość odstąpienia od umowy jeszcze przed nadejściem terminu jej realizacji, niemniej zastosowanie obu tych przepisów uzależnione zostało od spełnienia innych przesłanek. Rozwiązania przyjęte w powyższych regulacjach stanowią przy tym przykład przeniesienia do polskiego kodeksu cywilnego angielskiej instytucji *anticipatory breach of contract*.

Niniejszy artykuł zawiera porównanie konstrukcji prawa odstąpienia od umowy o dzieło w oparciu o art 631, 635 i 644 k.c. z ogólnymi przepisami prawa zobowiązań, a także przedstawienie specyfiki tychże regulacji oraz ukazanie konsekwencji prawnych przyjętych rozwiązań.

Słowa kluczowe: Odstąpienie od umowy, umowa o dzieło, zobowiązania umowne.

* Absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, aplikantka aplikacji sędziowskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury.

1. Wstęp

Odstąpienie od umowy jest prawem kształtującym, a więc uprawnieniem do zakończenia istniejącego stosunku prawnego poprzez jednostronną czynność prawną¹. Skuteczne odstąpienie wymaga złożenia odpowiedniego oświadczenia woli drugiej stronie umowy. Jak wynika z art. 61 k.c.²: „oświadczenie woli skierowane do innej osoby złożone jest z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią”.

Przepisy kodeksu cywilnego przewidują uprawnienie do odstąpienia w przypadku zaistnienia różnych przesłanek, jednakże możliwe jest pogrupowanie tych regulacji, ze względu na funkcje, które pełnią. Opowiadając się za klasyfikacją przyjętą przez Grzegorza Tracza³, wyróżnić można cztery grupy przepisów przewidujących możliwość odstąpienia.

Do pierwszej z nich należy umowne prawo odstąpienia przewidziane w art. 395 k.c. Drugą grupę stanowią przepisy części ogólnej prawa zobowiązań, odnoszące się do zobowiązań umownych, a więc art. 491-496 k.c., które regulują ustawowe prawo odstąpienia od umowy. W trzeciej znajdują się wszystkie przepisy części szczególnej przyznające prawo do odstąpienia w przypadku naruszenia zobowiązania przez jedną ze stron umowy, w tym m.in. omawiany w tej pracy art. 635 k.c. Do ostatniej grupy należą natomiast wszystkie pozostałe przepisy przewidujące możliwość odstąpienia od umowy, a więc także art. 631 i 644 k.c.

Podział ten wskazuje na istnienie regulacji szczególnych, stanowiących modyfikacje ogólnych zasad odnoszących się do odstąpienia, a należą do nich m.in. niektóre przepisy dotyczące umowy o dzieło. Niejednokrotnie ich konstrukcja jest na tyle odmienna, że dochodzi do stworzenia odrębnych, właściwych tylko danej umowie, przesłanek odstąpienia i reguł postępowania w razie skorzystania z tego uprawnienia. Przykładami najpełniej obrazującymi taką sytuację są regulacje art. 631, 635 i 644 k.c.

¹ Zob. m.in.: W. Czachórski (red.), *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 347, A. Olejniczak, *Komentarz do art. 491 k.c.*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania*, LEX 2014, teza 12, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2008 r., sygn. III CSK 323/07.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny, tekst jednolity, Dz. U. z 2016 r. poz. 380 ze zm. zwana dalej w skrócie k.c.

³ G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji ze zobowiązań umownych*, Warszawa 2007, s. 32-34.

2. Prawo odstąpienia na tle regulacji części ogólnej prawa zobowiązań

W art. 395 k.c. ustawodawca przewidział tzw. umowne prawo do odstąpienia od umowy. Przepis ten ma charakter ogólny i dopuszcza odstąpienie, gdy strony w tejże umowie takie prawo zastrzegły. Uprawnienie to nie jest związane z naruszeniem zobowiązania przez jedną ze stron, co więcej – może być zrealizowane także bez zaistnienia jakiegokolwiek przyczyny. Skorzystanie z prawa odstąpienia zależne jest zatem jedynie od zastrzeżenia takiej możliwości w umowie i wyznaczenia określonego terminu, w którym może być ono zrealizowane. Uprawniony ma więc pełną swobodę korzystania z prawa do odstąpienia od umowy i nie musi go w żaden sposób uzasadniać, chyba że strony przewidziały warunek zawieszający, przez co odstąpienie od umowy nabiera charakteru warunkowego⁴. Umowne prawo odstąpienia stanowi wobec tego osłabienie zasady *pacta sunt servanda*, gdyż zakłada możliwość wcześniejszego, nieuwarunkowanego żadnymi okolicznościami natury obiektywnej, zakończenia stosunku umownego przez jedną ze stron⁵.

Przepisy⁶ regulujące tzw. ustawowe prawo odstąpienia przewidują z kolei możliwość skorzystania z tego uprawnienia w przypadku niewykonania zobowiązania w umówionym terminie z powodu zwłoki lub niemożności świadczenia dłużnika bądź też w sytuacji, gdy strona zobowiązana do spełnienia świadczenia oświadczy, że nie wywiąże się z umowy.

W związku z tym, że głównym tematem niniejszej pracy jest problematyka odstąpienia od umowy o dzieło, na uwagę zasługuje treść art. 491 k.c. i 492¹ k.c., w szczególności w kontekście porównania tychże przepisów z instytucją przewidzianą w art. 635 k.c.

Zgodnie z ww. art. 491 k.c., w przypadku zwłoki dłużnika wierzycielowi przysługują dwa rozwiązania: może on albo żądać wykonania zobowiązania i dodatkowo wystąpić z roszczeniem o zapłatę odszkodowania za szkodę wynikłą ze zwłoki, albo odstąpić od umowy. W przypadku wyboru drugiej ze wskazanych możliwości ustawodawca nakłada na wierzyciela

⁴ R. Trzaskowski, Cz. Żuławska, *Komentarz do art. 395 k.c.* [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga trzecia. Zobowiązania*, Lexis Nexis 2013/el., teza 2.

⁵ *Ibidem*, teza 1.

⁶ Por. treść art. 491 – 496 k.c.

obowiązek wyznaczenia drugiej stronie odpowiedniego, dodatkowego terminu do wykonania zobowiązania, a dopiero jego bezskuteczny upływ uprawnia go do odstąpienia od umowy. Wobec tego jedną z przesłanek umożliwiających skorzystanie z powyższego uprawnienia jest wystąpienie zwłoki w spełnianiu świadczenia przez drugą stronę. W myśl art. 476 k.c.: „dłużnik dopuszcza się zwłoki, gdy nie spełnia świadczenia w terminie, a jeżeli termin nie jest oznaczony, gdy nie spełnia świadczenia niezwłocznie po wezwaniu przez wierzyciela. Nie dotyczy to wypadku, gdy opóźnienie w spełnieniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi”. W związku z tym pod pojęciem zwłoki należy rozumieć tzw. kwalifikowane opóźnienie, tj. opóźnienie, które spowodowane jest okolicznościami, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność⁷. Kolejną przesłanką wyrażoną w art. 491 k.c. jest wspomniana powyżej konieczność wyznaczenia dodatkowego, odpowiedniego terminu na wykonanie umowy, wraz z równoczesnym zastrzeżeniem, iż w razie jego bezskutecznego upływu wierzyciel będzie uprawniony do odstąpienia. W sformułowaniu „termin odpowiedni” wyraża się powinność wyznaczenia takiego okresu czasu, który w sposób obiektywny będzie wystarczający do spełnienia umówionego świadczenia. Ponadto art. 491 k.c., w zakresie nałożenia obowiązku wyznaczenia dodatkowego terminu, ma charakter normy bezpośrednio obowiązującej, co zaznaczył Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 marca 1999 roku⁸.

Wyznaczenie dodatkowego terminu nie jest jednak konieczne w sytuacji przewidzianej w art. 492 k.c., to znaczy wtedy, gdy strony w umowie zastrzegły sobie takie prawo na wypadek niewykonania zobowiązania w terminie lub gdy jego wykonanie po terminie „nie miałyby dla drugiej strony znaczenia ze względu na właściwość zobowiązania albo zamierzony przez nią cel umowy, wiadomy stronie będącej w zwłoce”.

Kolejnym wyjątkiem od reguły przewidzianej w art. 491 k.c. jest przepis art. 492¹ k.c., w myśl którego: „jeżeli strona obowiązana do spełnienia świadczenia oświadczy, że świadczenia tego nie spełni, druga strona może odstąpić od umowy bez wyznaczenia terminu dodatkowego, także przed nadejściem oznaczonego terminu spełnienia świadczenia”. Powyższa regulacja zapewnia zatem możliwość odstąpienia od umowy, nawet jeśli nie doszło do zwłoki w spełnieniu świadczenia przez drugą stronę, jak również nie przewiduje konieczności wy-

⁷ Z. Gawlik, *Komentarz do art. 476 k.c.* [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 4.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1999r., sygn.: II CKN 238/98.

znaczenia dodatkowego terminu na wykonanie zobowiązania. Przepis ten został wprowadzony do kodeksu cywilnego na podstawie art. 44 ust. 4 ustawy o prawach konsumenta⁹, a wszedł w życie z dniem 25 grudnia 2014 r. i ma zastosowanie jedynie do umów zawartych po tej dacie.

Jedyną przesłanką, od której uzależniono odstąpienie od umowy na gruncie powyższej regulacji jest zatem złożenie oświadczenia przez stronę zobowiązaną do wykonania umowy, że nie spełni ona swojego świadczenia. Oświadczenie strony obowiązanej nie stanowi jednakże oświadczenia woli, gdyż nie skutkuje ono powstaniem, ustaniem lub zmianą stosunku prawnego, a należy je traktować jako oświadczenie wiedzy, a więc jako przekazanie informacji drugiej stronie umowy o określonym stanie faktycznym¹⁰.

W obliczu sytuacji, w której ustawodawca nie wprowadził w tym zakresie żadnych rygorów, zawiadomienie to może być dokonane w dowolny sposób, w tym także dorozumiany, jednakże zgodnie z treścią art. 6 k.c. to na uprawnionym będzie spoczywał ciężar dowodu mającego wykazać, że oświadczenie zostało złożone, gdyż to właśnie on będzie z niego wywodził skutki prawne dla siebie¹¹. Oświadczenie to należy także uznać na tzw. niewłaściwe uznanie długu przerywające bieg terminu przedawnienia roszczeń wynikających z umowy¹².

Samo złożenie powyższego oświadczenia nie powoduje jeszcze zakończenia stosunku zobowiązaniowego pomiędzy stronami, który trwa do momentu odstąpienia od umowy przez uprawnionego. Z tego też powodu do chwili złożenia oświadczenia o odstąpieniu od umowy obowiązany może swoje świadczenie spełnić, a druga strona umowy ma obowiązek je przyjąć, w innym bowiem wypadku popadnie w zwłokę wierzyciela¹³. Wątpliwości może z kolei budzić kwestia możliwości odwołania oświadczenia o niespełnieniu zobowiązania. W doktrynie zarysowały się w tej kwestii dwa stanowiska. Zgodnie z pierwszym z nich, złożone już

⁹ Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, Dz.U. z 2014 r., poz.827 ze zm.

¹⁰ Zob. m.in. P. Katner, *Komentarz do zmiany art.492¹ Kodeksu cywilnego wprowadzonej przez Dz.U. z 2014 r. poz. 827* [w:] D. Lubasz, M. Namysłowska (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta* [w:] *Ustawa o prawach konsumenta. Komentarz*, LEX 2015/el, teza 4. oraz J.M. Kondek, *Komentarz do art 492¹ k.c.* [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2015, teza 6.

¹¹ P. Katner, *Komentarz do zmiany...*, *op.cit.*, teza 4

¹² *Ibidem*, teza 4, J. M. Kondek, *Komentarz do art 492¹ k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 4.

¹³ P. Katner, *Komentarz do zmiany...*, *op.cit.*, teza 5

oświadczenie w tym zakresie nie może być odwołane poprzez kolejne zawiadomienie które ma informować wierzyciela o tym, że świadczenie zostanie spełnione w terminie, ponieważ wraz z momentem otrzymania przez wierzyciela pierwszego oświadczenia powstaje po jego stronie uprawnienie prawokształtujące do odstąpienia od umowy¹⁴. Jak wskazują z kolei zwolennicy drugiej koncepcji, oświadczenie o niespełnieniu świadczenia nie stanowi oświadczenia woli, a co za tym idzie – nie ma przeszkód do poinformowania wierzyciela, że wskutek zmiany okoliczności dłużnik swoje zobowiązanie jednak wykona¹⁵. Wydaje się, że należy opowiedzieć się w tej kwestii za drugim z prezentowanych stanowisk. Obok wskazanego powyżej argumentu trzeba podkreślić ponadto, że przyjęcie dopuszczalności zmiany oświadczenia obowiązanego w sprawie spełnienia świadczenia nie spowoduje niepewności obrotu prawnego i pokrzywdzenia wierzyciela, na co powołują się także zwolennicy pierwszej teorii¹⁶, gdyż uprawniony ma prawo do odstąpienia od umowy tuż po dokonaniu pierwszego zawiadomienia przez dłużnika, a skoro z tej możliwości nie korzysta, oznacza to, że nie zależy mu na natychmiastowym zakończeniu stosunku umownego i że jest on nadal zainteresowany uzyskaniem świadczenia¹⁷.

Konstruując treść art. 492¹ k.c. ustawodawca nie zawarł w nim jakiegokolwiek informacji dotyczącej przyczyn złożenia oświadczenia o niespełnieniu świadczenia, dlatego też literalnie interpretując powyższą regulację należałoby przyjąć, że odstąpienie w tym wypadku możliwe jest niezależnie od tego, czy powyższe zawiadomienie stanowi konsekwencję okoliczności niezależnych od dłużnika, czy też takich, za które ponosi on odpowiedzialność. Poczynienie założenia, że uprawnienie do odstąpienia od umowy w oparciu o art. 492¹ k.c. ma charakter obiektywny, zdaje się jednakże budzić uzasadnione wątpliwości. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na umiejscowienie powyższej regulacji wśród przepisów dotyczących zwłoki w wykonaniu zobowiązania. Takie usytuowanie przepisu wydaje się sugerować, że ustawodawcy chodziło w tym wypadku o uregulowanie skutków zwłoki dłużnika, nie zaś jedynie opóźnienia. W związku z powyższym uprawnione wydaje się być twierdzenie, że

¹⁴ *Ibidem*, teza 5.

¹⁵ Zob. J. M. Kondek, *Komentarz do art 492¹ k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 9.

¹⁶ Zob. P. Stec, *Art. 492¹ KC* [w:] B. Kaczmarek-Templin, P. Stec, D. Szostek (red.), *Ustawa o prawach konsumenta. Kodeks cywilny (wyciąg)*, Warszawa 2014.

¹⁷ Zob. J. M. Kondek, *Komentarz do art 492¹ k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 9

prawo do odstąpienia od umowy powstanie jedynie w sytuacji, gdy dłużnik ponosi odpowiedzialność za brak spełnienia świadczenia w terminie¹⁸. Porównanie art. 492¹ k.c. z przepisami dotyczącymi tzw. sprzedaży konsumenckiej, a w szczególności z art. 543¹ § 2 k.c., stanowi kolejny argument na potwierdzenie tej tezy. Zgodnie ze wspomnianą regulacją: „w razie opóźnienia sprzedawcy kupujący może wyznaczyć dodatkowy termin do wydania rzeczy, a po jego bezskutecznym upływie może od umowy odstąpić. Przepisy art. 492, art. 492¹ i art. 494 stosuje się”. W przypadku obrotu z udziałem konsumentów ustawodawca wyraźnie wskazał więc, że odstąpienie dotyczy sytuacji opóźnienia, a nie zwłoki, obiektywizując tym samym przesłanki uprawniające do skorzystania z tego uprawnienia. Brak takiego sformułowania w art. 492¹ k.c. pozwala zatem przyjąć, że założenia tej regulacji są inne, a co za tym idzie – uprawnienie do odstąpienia od umowy nie ma charakteru obiektywnego, lecz uzależnione zostało od ponoszenia przez dłużnika odpowiedzialności za powstanie okoliczności skutkujących złożeniem oświadczenia o braku realizacji umowy¹⁹. Jeżeli zatem zapowiedź niespełnienia świadczenia wynika z przyczyn zależnych od wierzyciela, uprawnienie do odstąpienia od umowy nie powstanie. Świadczenie przy tym musi być w ogóle możliwe do spełnienia, albowiem art. 492¹ k.c. nie stanowi regulacji szczególnej wobec przepisów dotyczących niemożliwości świadczenia zarówno pierwotnej, jak i wtórnej, a więc w takich przypadkach zastosowanie znajdzie odpowiednio art. 387, bądź 493 lub 495 kodeksu cywilnego²⁰.

Należałoby przyjąć przy tym, że uprawnionemu przysługuje nie tylko prawo do odstąpienia od umowy, lecz także roszczenie o naprawienie szkody. Treść art. 494 k.c. sugeruje, że wystąpienie z żądaniem odszkodowawczym możliwe jest w takiej sytuacji na zasadach ogólnych, a więc wierzyciel musiałby wykazać poniesioną szkodę i związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy zachowaniem dłużnika a powstałą szkodą. Wykazanie tych przesłanek byłoby niejednokrotnie utrudnione, zwłaszcza w zakresie wykazania związku przyczynowo-skutkowego, dlatego też należy zgodzić się z prezentowaną w literaturze tezą, iż ustawodawca

¹⁸ Zob. m.in. P. Katner, *Komentarz do zmiany...*, *op. cit.*, teza 9, K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 492¹ k.c.* [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2016, teza 4, R. Strugała, *Odstąpienie od umowy z powodu przewidywanego lub zapowiedzianego jej naruszenia.*, TPP 4/2014, s. 12. Odmienne, J. M. Kondek, *Komentarz do art 492¹ k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks...*, *op. cit.*, teza 14.

¹⁹ Por. R. Strugała, *Odstąpienie od umowy...*, *op. cit.*, s. 13-14.

²⁰ P. Katner, *Komentarz do zmiany...*, *op. cit.*, teza 10.

zrównał w tym wypadku skutki odstąpienia na gruncie art. 492¹ k.c. ze skutkami zwłoki²¹. Przyjęcie odmiennego poglądu prowadziłyby bowiem do nieuzasadnionego pogorszenia pozycji wierzyciela w przypadku, gdy brak uzyskania świadczenia wynika z zapowiedzi dłużnika, że nie wykona on zobowiązania, w porównaniu do sytuacji, gdy brak realizacji zobowiązania wynika ze zwłoki²².

Biorąc pod uwagę treść art. 492¹ k.c., należy wskazać, że możliwość odstąpienia od umowy bez wyznaczania dodatkowego terminu możliwa jest także już po nadejściu terminu na wykonanie zobowiązania, a więc w sytuacji, gdy dłużnik pozostaje już w zwłoce, niemniej pod warunkiem, że spełnione zostaną także inne przesłanki wyrażone w powyższej regulacji, a więc obowiązany złoży oświadczenie o stosownej treści²³.

W sytuacji natomiast, gdy zapowiedź niespełnienia świadczenia będzie dotyczyła tylko jego części, odpowiednie zastosowanie powinna znaleźć zasada wyrażona w art. 491 § 2 k.c.²⁴. Uprawnienie do odstąpienia będzie zatem dotyczyło jedynie tej części umowy, która nie zostanie zrealizowana zgodnie z oświadczeniem dłużnika. Jeżeli zaś częściowe spełnienie świadczenia nie miałyby znaczenia dla wierzyciela ze względu na właściwość zobowiązania lub cel umowy znany obowiązanemu, wierzycielowi będzie przysługiwało wówczas prawo do odstąpienia od umowy w całości.

Należy ponadto zwrócić uwagę na fakt, że art. 492¹ k.c., odwołuje się do zapowiedzi niespełnienia świadczenia, podczas gdy w art. 491 k.c. ustawodawca wskazał na zwłokę w wykonaniu zobowiązania. Powyższe rozróżnienie pozwala wysunąć twierdzenie, iż w przypadku art. 492¹ k.c. odstąpienie dotyczy jedynie braku realizacji świadczenia głównego, zaś odstąpienie na mocy art. 491 k.c. odnosi się do uchybienia w realizacji także innych obowiązków wynikających z umowy²⁵.

²¹ *Ibidem*, s. 12.

²² Por. R. Strugała, *Odstąpienie od umowy...*, *op.cit.*, s. 12

²³ *Ibidem*, s. 13, K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 492¹ k.c.* [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 9.

²⁴ Zob. J. M. Kondek, *Komentarz do art. 492¹ k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 17, P. Katner, *Komentarz do zmiany...*, *op.cit.*, teza 11.

²⁵ R. Strugała, *Odstąpienie od umowy...*, *op.cit.*, s. 15

Funkcja ustawowego prawa odstąpienia ma zatem na celu ochronę interesów wierzyciela w przypadku niewykonania zobowiązania przez dłużnika z przyczyn, za które ponosi on odpowiedzialność, co odróżnia je od umownego prawa odstąpienia, które powoduje osłabienie węzła zobowiązaniowego przez możliwość zakończenia stosunku umownego bez konieczności zaistnienia ku temu jakichkolwiek przesłanek²⁶.

Analizując konsekwencje odstąpienia od umowy, należy w pierwszej kolejności zbadać, jakie wywołuje ono skutki prawne – *ex tunc*, czy *ex nunc*. Odstąpienie ze skutkiem *ex tunc* charakteryzuje się zniweczeniem skutków umowy z mocą wsteczną i nałożeniem na strony obowiązku zwrotu wzajemnych świadczeń. Instytucja ta ma więc na celu dążenie do przywrócenia stanu prawnego, jaki istniał przed zawarciem umowy²⁷. Natomiast odstąpienie ze skutkiem *ex nunc* zakłada wygaśnięcie umowy na przyszłość – świadczenia stron dokonane przed odstąpieniem pozostają w mocy i wywierają skutek prawny²⁸.

Ze względu na konstrukcję art. 395 § 2 k.c. w literaturze zgodnie przyjmuje się, że umowne prawo odstąpienia powoduje wygaśnięcie zobowiązania ze skutkiem *ex tunc*²⁹. Regulacja ta wprost stanowi, że umowę uważa się za niezawartą, strony zaś zobowiązane są do zwrotu tego, co już świadczyły w stanie niezmienionym, chyba że zmiana była konieczna w granicach zwykłego zarządu. Ponadto drugiej stronie należy się wynagrodzenie za świadczone usługi i korzystanie z rzeczy. Przepis ten posługuje się fikcją prawną, która opiera się na założeniu, że umowa nigdy nie została zawarta – odstąpienie takie działa więc z mocą wsteczną³⁰. Jeżeli chodzi o skutki ustawowego prawa odstąpienia, to zgodnie z przeważającym stanowiskiem doktryny, odstąpienie takie również działa z mocą *ex tunc*³¹. Jako uzasad-

²⁶ J. S. Petraniuk, *Odstąpienie od umowy w prawie cywilnym*, Lublin 2009 s. 52.

²⁷ W. Czachórski, *Zobowiązania...*, *op.cit.*, 347.

²⁸ Por., A. Olejniczak, *Komentarz do art. 491 k.c.*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 9.

²⁹ Zob. m.in., W. Czachórski, *Zobowiązania...*, *op.cit.*, s. 193, jak również G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji...*, *op.cit.*, s.36.

³⁰ Por. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 maja 2014 r., sygn. V ACa 922/13

³¹ Zob. m.in.: F Błachuta [w:] Z. Resich (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, t. II*, Warszawa 1972, s. 940; A. Rzetecka-Gil, *Komentarz do art. 491 Kodeksu Cywilnego* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania-*

nienie dla tego poglądu powoływana jest możliwość stosowania do ustawowego prawa odstąpienia art. 395 § 2 k.c. *per analogiam*³². Posługiwanie się przepisami dotyczącymi umownego prawa odstąpienia przy ustawowym prawie do odstąpienia nie wydaje się być jednak słuszne³³. Regulacje te znacząco różnią się między sobą, w szczególności jeżeli chodzi o pełnione przez nie funkcje, co zostało już zresztą wykazane w powyższych rozważaniach. Co więcej, skutki ustawowego prawa odstąpienia zostały uregulowane w art. 494 k.c., w związku z czym nie istnieje w owym wypadku luka prawna, a przez to konieczność stosowania art. 395 § 2 k.c. w drodze analogii³⁴. Zgodnie z art. 494 k.c. między stronami powstaje tzw. stosunek zwrotu, zgodnie z którym strona, która odstępuje od umowy wzajemnej, „obowiązana jest zwrócić drugiej stronie wszystko, co otrzymała od niej na mocy umowy, a druga strona obowiązana jest to przyjąć”. Odstępującemu przysługuje także roszczenie o naprawienie szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania. Z konstrukcji tego przepisu wynika zatem, że również w przypadku ustawowego prawa odstąpienia mamy do czynienia ze skutkiem *ex tunc*, gdyż strony zobowiązane są dążyć do przywrócenia stanu istniejącego przed zawarciem umowy. Należy przy tym zauważyć, że dotyczy to ustawowego prawa odstąpienia zarówno na mocy art. 491, jak i 492¹ k.c. Ostatni ze wskazanych przepisów stanowi bowiem regulację szczególną wobec art. 491 k.c. jedynie w zakresie braku konieczności wyznaczania dodatkowego terminu na wykonanie zobowiązania.

Do stosunku zwrotu należy z kolei stosować przepisy o skutkach niewykonania zobowiązań, co przejawia się w odpowiedzialności odszkodowawczej strony za zwłokę w razie braku niezwłocznego zwrotu otrzymanego świadczenia³⁵. W przypadku, gdy jeden ze zobowiązanych nie wywiąże się z nałożonego na niego obowiązku, drugiej stronie przysługuje przewidziane w art. 496 k.c. prawo zatrzymania do czasu, gdy strona przeciwna zaoferuje swoje świadczenie lub zabezpieczy roszczenie o jego zwrot.

część ogólna, LEX 2011/el, teza 19, A. Olejniczak, *Komentarz do art. 491 k.c.*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 1, T. Wiśniewski, *Komentarz do art. 491 Kodeksu cywilnego* [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz...*, *op.cit.*, teza 7.

³² Por. M. Warciński, *Glosa do wyroku SN z dnia 5 października 2006r.*, OSP 12/2007, s. 886

³³ G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji...*, *op.cit.*, s. 41.

³⁴ M. Warciński, *Glosa...*, *op.cit.*, s. 888.

³⁵ G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji...*, *op.cit.*, s.38.

3. Odstąpienie od umowy o dzieło według art. 631 k.c.

W przypadku konieczności znaczącego podwyższenia wynagrodzenia kosztorysowego, art. 631 k.c. przyznaje zamawiającemu uprawnienie do odstąpienia od umowy. Zwiększenie wartości wynagrodzenia może wynikać z dwóch sytuacji uregulowanych w art. 629 i 630 k.c.³⁶.

Pierwszą z nich jest zmiana cen i stawek w trakcie wykonywania dzieła, wprowadzona w drodze zarządzenia właściwego organu państwowego. Druga możliwość wynika z konieczności przeprowadzenia prac dodatkowych, które nie były objęte zestawieniem planowanych prac sporządzonym przez zamawiającego. Podwyższenie wynagrodzenia jest także dopuszczalne w przypadku wykonania wspomnianego zestawienia przez przyjmującego zamówienie, ale tylko wtedy, gdy nie mógł on przewidzieć konieczności dodatkowych prac, pomimo zachowania należytej staranności. Ponadto, na wykonanie prac dodatkowych każdorazowo potrzebna jest zgoda zamawiającego.

Odstąpienie możliwe jest tylko w sytuacji konieczności znaczącego podwyższenia wynagrodzenia, jednak przepisy kodeksu cywilnego nie definiują, jak należy rozumieć to pojęcie.

W literaturze dominuje pogląd, w myśl którego przy ocenie przesłanki znaczącego podwyższenia wynagrodzenia należy wziąć pod uwagę m.in.: rodzaj czy przeznaczenie danego dzieła, jak również możliwości finansowe zamawiającego i opłacalność uzyskania dzieła³⁷. Jakkolwiek w doktrynie prezentowane jest również stanowisko zakładające, że należy pominąć wszelkie czynniki subiektywne, które uwzględniają jedynie sytuację jednej ze stron, takie jak np. oczekiwania zamawiającego co do końcowych kosztów wytworzenia dzieła³⁸. Wydaje się, że jest to błędna koncepcja, albowiem przy określaniu wynagrodzenia powinny być

³⁶ Por. treść art. 629 i 630 k.c.

³⁷ Zob. m.in.: A. Brzozowski [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, t. II, Warszawa 2009, s. 387.

³⁸ K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 631 k.c.*, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 2.

wzięte pod uwagę zarówno okoliczności obiektywne, jak i subiektywne, gdyż łącznie stanowią one lepszą podstawę do określenia, czy ma miejsce znaczące podwyższenie wynagrodzenia.

Art. 631 k.c. uzależnia skuteczność odstąpienia od spełnienia dwóch przesłanek: niezwłocznego złożenia oświadczenia o odstąpieniu i zapłaty odpowiedniej części wynagrodzenia przyjmującemu zamówienie³⁹. Termin „niezwłocznie” w tej sytuacji powinien być rozumiany jako wykonanie czynności: „bez nieuzasadnionego opóźnienia, a zatem w czasie niezbędnym do racjonalnej oceny opłacalności realizacji umowy, pomimo wzrostu wysokości pierwotnie przewidzianego wynagrodzenia”⁴⁰. Jak wskazano na wstępie, do oświadczenia o odstąpieniu należy stosować art. 61 k.c. Fakt, że oświadczenie dotrze do jego adresata z opóźnieniem, mimo iż sama decyzja o odstąpieniu została podjęta niezwłocznie, będzie okolicznością działającą na niekorzyść zamawiającego⁴¹. Należy zgodzić się z poglądem, iż uprawnienie do odstąpienia od umowy wygasa w przypadku zaniechania niezwłocznego złożenia oświadczenia woli o odstąpieniu, w związku z czym nieuzasadnione jest przyjęcie założenia, że zachodzi w takiej sytuacji milcząca zgoda zamawiającego na podwyższenie wynagrodzenia⁴².

Drugą przesłankę stanowi konieczność zapłaty odpowiedniej części wynagrodzenia. Jego wysokość powinna być ustalana w oparciu o stan realizacji umowy w momencie odstąpienia, ze szczególnym uwzględnieniem stopnia wykonania dzieła i jego przydatności dla zamawiającego⁴³. Wzięta pod uwagę powinna być także wartość wykorzystanych materiałów, jak również to, przez kogo zostały one dostarczone: zamawiającego czy przyjmującego zamówienie⁴⁴.

Wziąwszy pod uwagę regulację art. 494 k.c., który nakazuje stronom powrót do stanu majątkowego sprzed zawarcia umowy, należy uznać, że obowiązek zapłaty odpowiedniej części

³⁹ Por. treść art. 631 k.c.

⁴⁰ Zob. G. Kozieł, *Komentarz do art. 631 k.c.*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks..., op.cit.*, teza 5.

⁴¹ K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 631 k.c.* [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks..., teza 5.*

⁴² Ibidem, teza 6.

⁴³ K. Kołakowski, *Komentarz do art. 631 k.c.* [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, Lexis Nexis/el 2011

⁴⁴ G. Kozieł *Komentarz do art. 631 k.c.*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks..., op.cit.*, teza 7.

wynagrodzenia stanowi odstępstwo od zasady wzajemnych rozliczeń przewidzianej w tym przepisie. W związku z powyższym, słuszne wydaje się przyjęcie założenia, że w tej sytuacji umowa wygasa ze skutkiem *ex nunc*⁴⁵. Przyjmujący zamówienie powinien bowiem otrzymać zapłatę za wykonaną do momentu odstąpienia pracę, jak również za zużyte materiały, jeśli stanowiły jego własność. Widoczne więc jest, że skutki odstąpienia działają na przyszłość, a strony dokonują rozliczeń z uwzględnieniem stopnia realizacji zawartej umowy.

Kolejnym, wymagającym omówienia problemem jest kwestia roszczenia o wydanie dzieła. Przysługuje ono każdorazowo zamawiającemu, co wynika z samej konstrukcji umowy, która polega na wykonaniu dzieła na zamówienie⁴⁶. Ocena, czy roszczenie takie przysługuje przyjmującemu zamówienie wymaga analizy art. 643 k.c. Zgodnie ze wspomnianą regulacją: „zamawiający obowiązany jest odebrać dzieło, które przyjmujący zamówienie wydaje mu zgodnie ze swym zobowiązaniem”. Odstąpienie na gruncie art. 631 k.c. nie jest związane z nienależytym wykonywaniem zobowiązania przez wykonawcę, wobec czego należy uznać, że może on wystąpić z żądaniem odebrania dzieła przez zamawiającego.

Przyjmujący zamówienie powinien wydać dzieło w takim stanie, w jakim znajduje się ono w momencie odstąpienia od umowy, a wraz z momentem odebrania tegoż dzieła przez zamawiającego staje się on odpowiedzialny z tytułu rękojmi za jego wady⁴⁷. Odpowiedzialność ta ograniczona jest jednakże tylko do wad istniejących w wykonanych przez niego elementach dzieła, które powstały w okresie prowadzonych przez niego prac. Ciężar dowodu, iż za ujawnione w dziele wady odpowiedzialność ponosi pierwotny wykonawca, spoczywa przy tym na zamawiającym⁴⁸.

Warto również wskazać, że omawiane odstąpienie dopuszczalne jest tylko do momentu zrealizowania umowy, gdyż regulacje art. 629 i 630 k.c. przewidują możliwość podwyższenia wynagrodzenia jedynie w toku wykonywania dzieła. W myśl stanowiska Sądu Najwyższego,

⁴⁵ Por., P. Drapła, *Komentarz do art. 631 k.c.* [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz..., op.cit.*, teza 7.

⁴⁶ A. Sikorska, *Uprawnienia zamawiającego dzieło do odstąpienia od umowy na podstawie przepisów kodeksu cywilnego*, PS 4/2004, s. 61.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 62.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 62.

po wykonaniu umowy zamawiającemu przysługuje jedynie przewidziany w art. 5 k.c. zarzut nadużycia prawa⁴⁹.

4. Odstąpienie od umowy na podstawie art. 635 k.c.

W przypadku, gdy „przyjmujący zamówienie opóźnia się z rozpoczęciem lub wykończeniem dzieła tak dalece, że nie jest prawdopodobne, żeby zdołał je ukończyć w czasie umówionym, zamawiający może bez wyznaczenia terminu dodatkowego od umowy odstąpić jeszcze przed upływem terminu do wykonania dzieła”, o czym stanowi art. 635 k.c. Mając na uwadze treść powyższej regulacji, w pierwszej kolejności należy zauważyć, że termin na realizację zobowiązania powinien być pomiędzy stronami uzgodniony, nie zaś wynikać dopiero z wezwania do wykonania umowy na gruncie art. 455 k.c.⁵⁰. Zgodnie bowiem z powyższą normą dłużnik ma spełnić swoje świadczenie niezwłocznie po wezwaniu, a takie wyznaczenie momentu wykonania zobowiązania nie może być uznane za precyzyjne określenie terminu na realizację dzieła, umożliwiające skorzystanie z prawa do odstąpienia w oparciu o art. 635 k.c.

Zamawiający może wobec tego odstąpić od umowy przed nadejściem terminu jej wykonania, jeśli już wcześniej przewiduje, że dzieło nie zostanie wykonane w na czas. Nie jest on także ponadto zobligowany do wyznaczenia wykonawcy dodatkowego terminu, w którym możliwe byłoby ukończenie dzieła i to bez względu na to, czy obowiązyany złoży oświadczenie o niespełnieniu świadczenia, co przewiduje z kolei art. 492¹ k.c. Co więcej, na gruncie art. 635 k.c. nie rozróżniono sytuacji zawinonego i niezawinonego opóźnienia, jak ma to miejsce w przypadku zasad ogólnych, które albo wprost (art. 491 k.c.), albo na zasadzie wykładni funkcjonalnej przepisu (art. 492¹ k.c.) uzależniają możliwość odstąpienia od odpowiedzialności dłużnika za brak wykonania zobowiązania w terminie. Zasady te stanowią więc znaczące odstępstwo od reguł odstąpienia przewidzianych w przepisach części ogólnej prawa zobowiązań. W związku z powyższym, należy uznać, że rozwiązanie przewidziane na gruncie art. 635 k.c. wykazuje znaczną specyfikę w porównaniu z konstrukcją przepisu art. 491 k.c., czy art. 492¹ k.c., wobec czego jako *lex specialis* będzie ono wyłączało stosowanie tych norm

⁴⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z 10 lutego 1972 roku, sygn.: II CR 677/71.

⁵⁰ Tak R. Strugała, *Odstąpienie od umowy...*, *op.cit.*, s. 8, odmiennie, G. Kozieł, *Komentarz do art. 635 k.c.* [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 1, P. Drapała, *Komentarz do art. 635 k.c.* [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz...*, *op.cit.*, teza 2.

w zakresie odmiennie uregulowanym. W literaturze podkreśla się, że niemożliwe jest stosowanie do odstąpienia od umowy o dzieło art. 491 § 2 k.c., gdyż jako umowa rezultatu zakłada ona wykonanie z góry umówionego dzieła charakteryzującego się integralnością, dlatego też nie można przyjąć, iż świadczenie to jest podzielne⁵¹. Wydaje się jednak, że zasadne w tej kwestii będzie stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 13 marca 2013 roku. Zgodnie z jego tezą: „W świetle art. 491 § 2 k.c. dopuszczalne jest odstąpienie częściowe od umowy o dzieło, jeżeli charakter prawny świadczenia przyjmującego zamówienie pozwala na przyjęcie, że zobowiązanie spełnia warunki określone w art. 379 § 2 k.c., albo przedmiot świadczenia jest podzielny i świadczenie może podlegać podziałowi poprzez częściowe spełnienie w czasie, a przez spełnienie świadczenia w częściach nie zmieni się wartość zobowiązania jako całości”⁵². Przede wszystkim należy wskazać, że same strony w umowie mogą zastrzec podzielność świadczenia będącego przedmiotem umowy. Ponadto, uzyskanie uzgodnionego rezultatu może składać się z kilku czynności rozłożonych w czasie, a więc będzie tym samym podzielne z uwzględnieniem czasu jako kryterium podziału.

Pomimo że art. 635 k.c. nie wymaga, aby opóźnienie było konsekwencją zawinionego działania wykonawcy, przyczyna opóźnienia nie jest jednak bez znaczenia, na co wskazuje Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 września 2006 roku. Zaznaczył on wówczas, iż: „Nieuprawniony jest pogląd, że skoro art. 635 k.c. nie zawiera rozróżnienia opóźnienia zawinionego i niezawinionego przez przyjmującego zamówienie, to uprawnienie zamawiającego do odstąpienia od umowy jest niezależne od przyczyny tego opóźnienia, zatem może on od umowy odstąpić także wówczas, gdy opóźnienie zostało przez niego spowodowane”⁵³. Co więcej Sąd Apelacyjny w Poznaniu uznał, że we wskazanej powyżej sytuacji, odstąpienie w oparciu o art. 635 k.c. jest nieskuteczne i należy je traktować jako odstąpienie na gruncie art. 644 k.c., w myśl którego: „dopóki dzieło nie zostało ukończone, zamawiający może w każdej chwili odstąpić od umowy, płacąc jednocześnie umówione wynagrodzenie”⁵⁴.

⁵¹ A. Brzozowski [w:] J. Rajski (red.), *System Prawa Prywatnego*, t.7, Warszawa 2011, s. 392.

⁵² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2013 roku, sygn.: IV CSK 508/12.

⁵³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2006 roku, sygn.: I CSK 129/06. Por., P. Drapała, *Komentarz do art. 635 k.c.* [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz...*, *op.cit.*, teza 3.

⁵⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 11 kwietnia 2013, sygn.: I ACa 75/13.

Warto także zauważyć, że to zamawiający zobowiązany jest udowodnić istnienie opóźnienia w wykonywaniu dzieła, albowiem w myśl art. 6 k.c. ciężar dowodu spoczywa na tej stronie, która z tego faktu wywodzi skutki prawne.

Jeśli chodzi o konsekwencje prawne nieudowodnienia przez odstępującego wskazanych powyżej okoliczności, to w kwestii tej zarysowały się dwa stanowiska. Zgodnie z pierwszym z nich, w przypadku, gdyby okazało się, że wykonawca był w stanie ukończyć dzieło w uzgodnionym terminie, oświadczenie o odstąpieniu nie wywoła skutków prawnych, a zamawiający, który odmawia w takiej sytuacji dalszej współpracy popada w zwłokę⁵⁵. Odmienny pogląd wyraził natomiast Sąd Najwyższy w wyroku z 26 stycznia 2001, w którym wskazał, iż w sytuacji niemożności uznania działań wykonawcy za opóźnienie, oświadczenie o odstąpieniu może być oceniane tylko z perspektywy art. 644 k.c.⁵⁶. Konsekwencje błędnego przyjęcia istnienia stanu opóźnienia po stronie wykonawcy są w tym wypadku dotkliwie dla zamawiającego, gdyż będzie on zobligowany do zapłaty wynagrodzenia drugiej stronie umowy. Wydaje się, że jest to słuszny pogląd, gdyż w przypadku odpadnięcia przesłanki wyrażonej w art. 635 k.c. i braku jakichkolwiek innych okoliczności upoważniających do odstąpienia, skorzystanie z tego prawa możliwe jest wyłącznie na gruncie art. 644 k.c.

Odnosząc się do skutków odstąpienia od umowy na podstawie art. 635 k.c. należy zauważyć, że nie zostały one uregulowane w przepisach dot. umowy o dzieło, wobec czego zastosowanie znajdą tutaj art. 494 i 496 k.c. Jak zostało to już opisane we wcześniejszych rozważaniach, przepisy te zobowiązują strony do dokonania zwrotu wzajemnych świadczeń, jak również zapewniają każdej z nich prawo zatrzymania, dopóki druga strona nie zaoferuje wzajemnego świadczenia. W związku z powyższym, przyjmujący zamówienie powinien zwrócić zamawiającemu wszystko, co otrzymał on od niego na poczet wykonywanego zobowiązania. Zamawiającemu przysługuje zatem zwrot materiałów przeznaczonych na realizację dzieła, jeśli to on dostarczył je przyjmującemu zamówienie oraz roszczenie o wydanie nieukończonego dzieła w sytuacji, gdy stanowi ono dla niego wartość w takiej postaci. Jeśli odstępujący odbierze niekompletne dzieło, które wykonane zostało z materiałów stanowiących własność przyjmującego zamówienie, temu ostatniemu przysługuje wówczas roszczenie o zwrot wy-

⁵⁵ Tak, G. Kozieł, *Komentarz do art. 635 k.c.* [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks..., op.cit.*, teza 2.

⁵⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2001 roku, sygn.: II CKN 365/00.

datków poniesionych na ich kupno. Przyjmujący zamówienie nie może żądać zapłaty wynagrodzenia za wykonaną pracę, jednakże nie może również dojść do bezpodstawnego wzbogacenia się zamawiającego, wobec czego wykonawca ma prawo żądać zwrotu wszelkich nakładów, które poniósł.⁵⁷ Zgodnie ze stanowiskiem zaprezentowanym w literaturze przez Aleksandrę Sikorską, brak obowiązku zapłaty wynagrodzenia stanowi sankcję za niewłaściwe wykonywanie zobowiązania, a argument przemawiający za tą tezą wynika z faktu, iż pomimo tego, że opóźnienie może wynikać z okoliczności, za które wykonawca nie ponosi odpowiedzialności, to jest on jednak podmiotem profesjonalnym, a więc spoczywa na nim nie tylko obowiązek dobrej organizacji czasu pracy, ale również przewidywania mogących się pojawić problemów i informowania o nich zamawiającego, co powinno zapewnić wykonanie umowy na czas⁵⁸. Należy ponadto wskazać, że brak obowiązku zapłaty wynagrodzenia wynika także z charakteru odstąpienia na gruncie art. 635 k.c., a więc z tego, że wywołuje ono skutki z mocą wsteczną. Przyjęcie założenia, że umowa nigdy nie została zawarta implikuje wniosek, że wykonawca nie może domagać się zapłaty wynagrodzenia za wykonaną pracę, co byłoby charakterystyczne dla odstąpienia wywołującego skutki na przyszłość.

Podkreślić należy dodatkowo, że w przypadku wydania nieukończonego dzieła, zamawiającemu nie przysługują roszczenia z tytułu rękojmi. Wykonawca nie otrzymał bowiem zapłaty za wykonaną pracę, a z istoty konstrukcji rękojmi wynika, że zapewnia ona ochronę ekwiwalentnych świadczeń⁵⁹. Roszczenia odszkodowawcze przysługują natomiast zamawiającemu w sytuacji, gdy opóźnienie wynika z okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi wykonawca⁶⁰. Warto zaznaczyć jednocześnie, że obowiązek naprawienia szkody nie wynika z faktu popadnięcia w zwłokę, lecz z niewykonania zobowiązania, a jego podstawę stanowią przepisy art. 494 w zw. z art. 471 k.c.⁶¹.

⁵⁷ A. Sikorska, *Uprawnienia zamawiającego...*, *op.cit.*, s. 63.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 64.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 64

⁶⁰ P. Drapała, *Komentarz do art. 635 k.c.* [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz...*, *op.cit.*, teza 6, G. Koziół, *Komentarz do art. 635 k.c.* [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 9.

⁶¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 kwietnia 2008 roku, sygn.: V ACa 130/08.

Odstąpienie na gruncie art. 635 k.c. ma więc charakter odstąpienia ze skutkiem *ex tunc*, co zaznaczył także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 listopada 2008 roku, w którym stwierdził: „Odstąpienie od umowy przez zamawiającego kształtuje między stronami nowy stan prawny w ten sposób, że łącząca je umowa przestaje strony wiązać. Umowa wygasa ze skutkiem *ex tunc*”⁶².

Rozważając konstrukcję art. 635 k.c., warto również zastanowić się, czy odstąpienie na gruncie tego przepisu możliwe jest także po upływie terminu na wykonanie zobowiązania. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 stycznia 2012 roku stanął na stanowisku, że odstąpienie na podstawie art. 635 k.c. możliwe jest także po nadejściu terminu na oddanie dzieła⁶³. Argumentem na poparcie tej tezy miała być wykładnia językowa wspomnianej normy. Kluczowe dla Sądu było użycie przez ustawodawcę słowa „jeszcze”, które prowadzi do wyciągnięcia wniosku, że skoro odstąpienie możliwe jest jeszcze przed upływem terminu na wykonanie dzieła, to tym samym nic nie stoi na przeszkodzie, aby dopuszczalne było skorzystanie z tego prawa również po upływie wskazanego terminu. W tym wypadku należałoby jednak stanąć na stanowisku, że odstąpienie na gruncie art. 635 k.c. możliwe jest tylko do momentu upływu terminu wyznaczonego na oddanie dzieła, co wynika z faktu, że jest to regulacja szczególna, której specyfika polega właśnie m.in. na upoważnieniu strony do odstąpienia od umowy, gdy czas przeznaczony na jej realizację jeszcze nie upłynął. Ponadto, odstąpienie od umowy po upływie wskazanego na jej wykonanie czasu, bez konieczności wyznaczenia dodatkowego terminu, będzie możliwe na podstawie regulacji ogólnych prawa zobowiązań, a mianowicie art. 492 zd. 2 k.c. Przepis ten upoważnia do wskazanego powyżej działania w przypadku, gdy wykonanie zobowiązania przez jedną ze stron po terminie nie miałoby dla drugiej strony znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony przez nią cel umowy, wiadomy stronie będącej w zwłoce. Pomimo tego, że regulacja ta posługuje się terminem zwłoka, należy uznać, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby art. 492 zd. 2 mógł być zastosowany odpowiednio do umowy o dzieło, która zakłada możliwość odstąpienia w przypadku opóźnienia wykonawcy. W treści art. 492 k.c. występuje pojęcie zwłoki, gdyż regulacja ta stanowi uzupełnienie treści art. 491 k.c., który przewiduje odstąpienie od umowy w przy-

⁶² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2008 roku, sygn.: V CSK 182/08.

⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2012 roku, sygn.: IV CSK 182/11.

padku zwłoki jednej ze stron kontraktu. Istota art. 492 zd. 2 wyraża się natomiast w możliwości odstąpienia od umowy po upływie terminu na jej realizację, bez konieczności wyznaczenia dodatkowego terminu. W przypadku umowy o dzieło obowiązkiem przyjmującego zamówienie jest wykonanie ściśle określonego świadczenia w uzgodnionym przez strony terminie, w związku z czym należy uznać, że wykonawcy dokładnie znany jest cel umowy. Mając na uwadze powyższe, dopuszczalność stosowania art. 492 zd. 2 k.c. do odstąpienia od umowy o dzieło z powodu opóźnienia wykonawcy wydaje się być uzasadniona.

Do momentu wejścia w życie w 2014 r. nowelizacji kodeksu cywilnego i wprowadzenia do niego art. 492¹, art. 635 obok przepisu art. 610 k.c. dotyczącego umowy dostawy był jedyną regulacją występującą w kodeksie cywilnym, która pozwalała na odstąpienie od umowy jeszcze przed nadejściem terminu wyznaczonego na wykonanie umowy, a poprzez odesłanie zawarte w art. 656 k.c. miał on także zastosowanie do umowy o roboty budowlane. Powyższe rozwiązanie prawne wykazuje znaczne podobieństwo do anglosaskiej instytucji *anticipatory breach of contract*, zwanej także *anticipatory repudiation*, co dosłownie oznacza przedterminowe, przedwczesne naruszenie. Pojęcie to odnosi się więc do potencjalnego, istotnego naruszenia umowy w przyszłości⁶⁴. W związku z powyższym, sądy przyznają nienaruszającej kontraktu stronie, zwanej *non repudiating party*, możliwość zakończenia umowy i wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym jeszcze przed nadejściem terminu wykonania zobowiązania w sytuacji, gdy wiadome jest, że druga strona kontraktu nie wykona swojego świadczenia w uzgodnionym czasie⁶⁵. Na gruncie polskiego kodeksu cywilnego, termin *anticipatory breach of contract* będzie dotyczył dwóch sytuacji: zapowiedzianego przez stronę naruszenia umowy, jak w przypadku art. 492¹ k.c. oraz przewidywanego przez wierzyciela niewykonania zobowiązania w terminie, nawet pomimo braku w tej kwestii jakiegokolwiek oświadczenia pochodzącego od drugiej strony umowy, co zostało uregulowane w art. 635 k.c.⁶⁶. W doktrynie anglosaskiej istnieją jednakże dwa odmienne poglądy dotyczące okoliczności, które powinny być wzięte pod uwagę przy określaniu istnienia *anticipatory breach*.

⁶⁴ Por. R. Strugała, *Odstąpienie od umowy...*, *op.cit.*, s. 1, Qiao Liu, *Inferring Future Breach: Towards a Unifying Test of Anticipatory Breach of Contract*, The University of Queensland, TC Beirne School of Law Legal Studies Research Paper Series, Research Paper No. 07-21, p. 1.

⁶⁵ Qiao Liu, *Inferring...*, *op.cit.*, p. 1

⁶⁶ R. Strugała, *Odstąpienie od umowy...*, *op.cit.*, s. 1.

Pierwszy z nich, zwany ortodoksyjnym, jest stanowiskiem dominującym i zakłada on, że należy skupić się na zamiarze strony, która podejrzewana jest o popełnienie *anticipatory breach*⁶⁷. Zgodnie zaś z drugą koncepcją należy wziąć pod uwagę sposób zachowania i wypełniania umowy przez zobowiązanego, aby możliwe było ustalenie wystąpienia naruszenia umowy⁶⁸.

Na gruncie art. 635 k.c. *anticipatory breach* stanowi opóźnianie się z rozpoczęciem lub wykonywaniem dzieła tak dalece, że nie jest możliwe ukończenie go w umówionym czasie⁶⁹. Regulacja ta zgodna jest więc z drugim ze wskazanych powyżej poglądów. W tym wypadku brany pod uwagę jest bowiem sposób wykonywania zobowiązania przez przyjmującego zamówienie, który pozwala na określenie, czy ma miejsce opóźnienie tak znaczące, iż umowa nie zostanie zrealizowana w umówionym czasie. Intencja wykonawcy jest przy tym bez znaczenia, co podkreśla dodatkowo fakt, że przesłanką odstąpienia nie jest zwłoka, lecz opóźnienie, w związku z czym nie jest ono uzależnione od wystąpienia zawinienia po stronie przyjmującego zamówienie.

Przewidzianym przez prawo środkiem naprawczym, zarówno w art. 492¹, jak i art. 635 k.c., będącym w tej sytuacji ekwiwalentem angielskiego *remedy*, jest możliwość odstąpienia od umowy.

Jak wykazały to już powyższe rozważania, z konstrukcją *anticipatory breach of contract*, na gruncie polskiego kodeksu cywilnego, nie wiążą się jednak jednolite dla wszystkich stron obrotu prawnego konsekwencje. Konkretnie reguły odstąpienia uzależnione bowiem zostały od statusu strony umowy, bądź jej typu. Przede wszystkim możliwość odstąpienia od umowy z powodu przewidywanego naruszenia zobowiązania dotyczy jedynie trzech typów umów: umowy o dzieło, umowy o roboty budowlane i dostawy⁷⁰. Natomiast, gdy jedna ze stron jakiegokolwiek innej umowy przewidywać będzie nieterminowe wykonanie zobowiązania przez

⁶⁷ Qiao Liu, *Inferring...*, *op.cit.*, p. 4

⁶⁸ *Ibidem*, p. 4.

⁶⁹ F. Zoll, *The Impact of the Vienna Convention on the International Sale of Goods on Polish Law, With Some References to Other Central and Eastern European Countries*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, January 2007, vol. 71, no. 1, p 91., www.cisg.law.pace.edu/biblio/zoll.html, (dostęp na: 07.01.2015 r.)

⁷⁰ Por. treść art. 635 k.c., 610 k.c. i 656 § 1 k.c.

swojego kontrahenta, możliwość odstąpienia od umowy bez konieczności wyznaczenia dodatkowego terminu na jej wykonanie będzie możliwa jedynie po złożeniu przez obowiązującego oświadczenia o niespełnieniu świadczenia – przy zastosowaniu art. 492¹ k.c. Ponadto, uprawnienie do odstąpienia od umowy na skutek przewidywanego naruszenia zobowiązania ma charakter obiektywny - a więc nie jest zależne od odpowiedzialności obowiązującego za brak terminowego wykonania zobowiązania, z wyjątkiem oczywiście sytuacji, kiedy winę za niewykonanie umowy ponosi sam uprawniony, kiedy to odstąpienie na gruncie art. 635 czy 610 k.c. nie jest możliwe. Ustawodawca obiektywizuje także uprawnienie do odstąpienia od umowy w przypadku sprzedaży konsumenckiej, co wyrażono w treści omawianego już powyżej art. 543¹ k.c. oraz konsumenckiej umowy o dzieło poprzez odesłanie w art. 646¹ k.c. do art. 543¹ k.c.

Jeśli zaś chodzi o zawartą w art. 492¹ k.c. możliwość odstąpienia od umowy na skutek zapowiedzianego naruszenia, to jak wskazano to już powyżej, należy przyjąć, że uzależniona została ona od odpowiedzialności obowiązującego za nieterminowe wykonanie umowy.

5. Odstąpienie od umowy zgodnie z art. 644 k.c.

Zgodnie z art. 644 k.c.: „dopóki dzieło nie zostało ukończone, zamawiający może w każdej chwili od umowy odstąpić płacąc umówione wynagrodzenie. Jednakże w wypadku takim zamawiający może odliczyć to, co przyjmujący zamówienie oszczędził z powodu niewykonania dzieła”. Prawo to nie jest więc uzależnione od zaistnienia jakichkolwiek okoliczności obiektywnych, za które odpowiedzialność ponosi wykonawca. Konstrukcja ta ma na celu ochronę interesów zamawiającego, który w toku wykonywania dzieła może utracić dalsze zainteresowanie jego powstaniem z jakichkolwiek powodów⁷¹. Przyjmujący zamówienie nie ma żadnej możliwości sprzeciwienia się decyzji zamawiającego, co wynika ze wspomnianej już wcześniej konstrukcji tej umowy, która polega na wykonywaniu dzieła na zamówienie. Zamawiający może być wobec tego określony jako dysponent dzieła, w związku z czym to on jest stroną, która decyduje o jego powstaniu, czy kształcie.

⁷¹ Ł. Żelechowski, *Komentarz do art. 644 k.c.* [w:] K. Osajda, *Kodeks...*, *op.cit.*

Omawiany przepis przewiduje dopuszczalność odstąpienia tylko w sytuacji, gdy dzieło jest jeszcze nieukończone. Pod pojęciem tym należy rozumieć taki jego stan, w którym nie nadaje się ono do wydania zamawiającemu, gdyż nie spełnia wszystkich przewidzianych w umowie wymagań. Uprawnienie do odstąpienia wygasa więc w momencie wydania przez wykonawcę zamawiającemu ukończonego dzieła.

Z momentem wykonania prawa odstąpienia umowa ulega rozwiązaniu, stronom przysługują zaś wzajemne roszczenia. Wykonawca może domagać się zapłaty umówionego wynagrodzenia, a zamawiający wydania nieukończonego dzieła. Ponadto, znajdzie zastosowanie w tej sytuacji art. 636 § 2 k.c., w myśl którego w razie odstąpienia zamawiający może żądać zwrotu dostarczonych przez niego materiałów. Wynagrodzenie może być jednakowoż pomniejszone o to, co przyjmujący zamówienie zaoszczędził z powodu niewykonania dzieła. Jako oszczędność mogą być rozumiane wszelkiego rodzaju materiały, czy koszty, które wykonawca musiałby ponieść w sytuacji, gdyby nadal ciążył na nim obowiązek wykonania zobowiązania. Oszczędnością mogą być tylko wydatki rzeczywiście poniesione, natomiast koszty stałe, czy wydatki osobowe, które wykonawca musiałby ponieść pomimo braku kontynuowania realizacji umowy, nie mogą zostać odliczone przy określaniu wynagrodzenia⁷². Zaoszczędzoną wartością może być także czas potrzebny na pełne wykonanie umowy, który po odstąpieniu może być wykorzystany w celu osiągnięcia zysku w inny sposób⁷³. W sytuacji, gdy przyjmujący zamówienie zakupił już materiały, kwestia dopuszczalności potraktowania ich jako oszczędności powinna być zależna od możliwości dalszego ich wykorzystania do realizacji innych umów⁷⁴. Jeśli są to materiały unikatowe, które nie mogą być użyte do wykonania innego dzieła, wówczas nie można przyjąć, że ich wartość stanowi oszczędność w rozumieniu art. 644 k.c.

W doktrynie prezentowane jest także stanowisko, iż pomimo tego, że zamawiający zobligowany jest do zapłaty wynagrodzenia, nie przysługuje mu jednak roszczenie o wydanie dzieła⁷⁵. Pogląd ten należy uznać za błędny, nie tylko ze względu na przywołaną powyżej

⁷² P. Drapała, *Komentarz do art. 644 k.c.* [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz..., op.cit.*, teza 10.

⁷³ K. Kołakowski, *Komentarz do art. 644 k.c.*, [w:] [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz..., op.cit.*

⁷⁴ G. Kozieł, *Komentarz do art. 639 k.c.*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks..., op.cit.*, teza 6.

⁷⁵ *Idem*, *Komentarz do art. 644 k.c.*, [w:] [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks..., op.cit.*, teza 9.

konstrukcję, wedle której zamawiający jest dysponentem dzieła, wobec czego zawsze przysługuje mu roszczenie o jego wydanie⁷⁶, lecz również z uwagi na fakt, że uprawnienie takie wynika także z łączącej strony umowy, która wygasa w tym wypadku z mocą na przyszłość⁷⁷.

Określenie skutków odstąpienia i uzależnienie jego skuteczności od zapłaty wynagrodzenia budzi wiele kontrowersji zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie. W wyroku z dnia 14 października 1998 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że warunkiem skuteczności odstąpienia od umowy na gruncie art. 644 k.c. jest jednoczesne zapłacenie przyjmującemu zamówienie wynagrodzenia⁷⁸. Teza ta spotkała się z aprobatą Ryszarda Szostaka, który w głosie do omawianego orzeczenia wyraził pogląd, iż oświadczenie woli składane przez odstępującego ma charakter realny, w związku z czym należy uznać, że będzie ono bezskuteczne bez jednoczesnej zapłaty wynagrodzenia⁷⁹. W orzeczeniu tym Sąd dokonał ponadto oceny skutków odstąpienia, przyjmując, że w tym wypadku ma ono charakter *ex tunc*, a więc wygasa z mocą wsteczną⁸⁰. Krytycznie wobec tego poglądu odniósł się Łukasz Malinowski, który w głosie do wspomnianego wyroku zaznaczył, iż konsekwencją przyjęcia wskazanego powyżej stanowiska byłby brak podstaw do zapłaty wynagrodzenia wykonawcy, jak również żądania przez zamawiającego wydania nieukończonego dzieła⁸¹. W późniejszym orzecznictwie Sąd Najwyższy wyraził odmienny od poprzedniego pogląd uznając, że przesłanką skuteczności odstąpienia nie jest jednoczesna zapłata wynagrodzenia⁸². Szczególną doniosłością prawną cechuje się przywołany powyżej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2001 roku, w którym Sąd stanął na stanowisku, że: „Odstąpienie od umowy o dzieło na podstawie art. 644

⁷⁶ A. Sikorska, *Uprawnienia zamawiającego...*, *op.cit.*, s. 61.

⁷⁷ Tak m.in. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 stycznia 2001 roku, sygn.: II CKN 365/00, jak również Ł. Żelechowski, *Komentarz do art. 644 k.c.* [w:] K. Osajda, *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 5.

⁷⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1998 roku, sygn.: II CKN 5/98.

⁷⁹ R. Szostak, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 października 1998 r.*, OSP, 6/2006, s. 302.

⁸⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1998 roku, sygn.: II CKN 5/98, G. Kozieł, *Komentarz do art. 644 k.c.* [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, teza 5.

⁸¹ Ł. Malinowski, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 października 1998 r.*, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 9/2006, s. 99.

⁸² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2003 roku, sygn.: II CK 367/02.

k.c. wywiera skutek od chwili dokonania. Jednoczesna zapłata wynagrodzenia nie jest przesłanką skuteczności odstąpienia”⁸³. Wskazano wówczas, że odstąpienie dokonane bez zapłaty wynagrodzenia wywoła skutki prawne, zaś przyjmujący zamówienie będzie mógł go dochodzić jedynie na drodze sądowej. Uzasadniając swoją tezę Sąd zaznaczył, iż wynagrodzenie obejmuje umówioną kwotę pomniejszoną o to, co wykonawca zaoszczędził z powodu niewykonania umowy, w związku z czym może dojść do sytuacji, w której zamawiający zapłaci mniej niż powinien. W takim zaś wypadku, przy przyjęciu konieczności jednoczesnej zapłaty umówionego wynagrodzenia, odstąpienie byłoby nieskuteczne⁸⁴. Biorąc pod uwagę reguły wykładni funkcjonalnej należy uznać, że celem priorytetowym wspomnianej regulacji jest zapewnienie skuteczności odstąpienia od umowy przez zamawiającego⁸⁵.

Jeśli zaś chodzi o skutki odstąpienia, Sąd Najwyższy stwierdził wówczas, że: „Niweńczący skutek odstąpienia przewidzianego w art. 644 k.c. został więc dość wyraźnie skierowany jedynie na przyszłość, w odniesieniu do okresu od chwili złożenia oświadczenia o odstąpieniu. Ma ono uwolnić przyjmującego zamówienie od obowiązku kontynuowania wykonywania dzieła, a zamawiającego od obowiązku zapłaty części wynagrodzenia odpowiadającej temu, co przyjmujący zamówienie zaoszczędził przerywając pracę nad dziełem”⁸⁶. Stanowisko to należy uznać za słuszne, gdyż strony w tej sytuacji nie zostały zobligowane do wzajemnego zwrotu świadczeń, a wręcz przeciwnie – zamawiającemu należy się wynagrodzenie za wykonaną pracę. Odstąpienie to działa więc podobnie jak wypowiedzenie – jedynie ze skutkiem na przyszłość. Wykonana część umowy pozostaje w mocy i stanowi podstawę obowiązku zapłaty wynagrodzenia.

Warto także odnieść się do tezy znajdującej się we wspomnianym wcześniej wyroku Sądu Najwyższego z 1998 roku, w którym wskazano, że: „W wypadku odstąpienia przez zamawiającego od umowy na podstawie art. 644 k.c. przepisy o rękojmi za wady dzieła, w tym

⁸³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2001 roku, sygn.: II CKN 365/00. Pogląd ten został także zaakceptowany w doktrynie – por. P. Drapała, [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz..., op.cit.*, s. 283.

⁸⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2001 roku, sygn.: II CKN 365/00

⁸⁵ Tak, K. Babiarz, R. Rogala, *Glosa do wyroku SN z dnia z dnia 14 października 1998 r.*, Rejent 9/2012, s. 122.

⁸⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2001 roku, sygn.: II CKN 365/00, podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 czerwca 2015 r., sygn.: I CSK 622/14.

art. 560 § 3 w związku z art. 638 k.c., nie mają zastosowania”⁸⁷. Należy uznać, że jest to błędne zapatrywanie, gdyż w tej sytuacji na skutek odstąpienia pomiędzy stronami doszło do wymiany ekwiwalentnych świadczeń: zamawiający otrzymał nieukończone dzieło w zamian za odpowiednie wynagrodzenie, w związku z czym od momentu wydania dzieła wykonawca związany jest odpowiedzialnością z tytułu rękojmi⁸⁸. Co więcej, warto również wskazać, że wniosek o wygaśnięciu roszczeń z tytułu rękojmi został wyprowadzony przez Sąd Najwyższy z błędnego, jak wyżej wykazano założenia, że w powyższym wypadku odstąpienie działa z mocą wsteczną. Wobec tego słuszne jest twierdzenie, że w takiej sytuacji nie dojdzie do wygaśnięcia wzajemnych roszczeń pomiędzy stronami, w tym uprawnień z tytułu rękojmi. Odpowiedzialność obejmuje w tym przypadku wady istniejące w wykonanej przez przyjmującego zamówienie części dzieła, które powstały w czasie, gdy umowa była przez niego realizowana.

6. Podsumowanie

Omówione w niniejszej pracy art. 631, 635 i 644 k.c. najlepiej obrazują specyfikę instytucji odstąpienia od umowy o dzieło na tle przepisów ogólnych. Przede wszystkim, warte podkreślenia jest odmienne uregulowanie skutków prawnych, jakie wywołuje odstąpienie na gruncie tych przepisów. W literaturze i orzecznictwie powszechnie przyjmuje się, że odstąpienie działa z mocą wsteczną, a więc wywiera skutek *ex tunc*, tymczasem niektóre przepisy dotyczące odstąpienia od umowy o dzieło, jak choćby art. 644 i 631 k.c., działają podobnie jak wypowiedzenie, wywierając skutki dopiero na przyszłość, co tym samym pozwala zakwalifikować je jako odstąpienie ze skutkiem *ex nunc*. Pomimo tego, że do odstąpienia na gruncie art. 635 stosuje się przepisy ogólne, a więc m.in. art. 494 k.c., to kwestia wzajemnych rozliczeń pomiędzy stronami budzi szereg wątpliwości. Z charakteru umowy o dzieło wynika, iż przywrócenie poprzedniego stanu często bywa bardzo trudne, lub wręcz niemożliwe, choćby ze względu na znaczne przetworzenie materiałów. Ponadto, art. 635 k.c. wykazuje znaczną

⁸⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1998 roku, sygn.: II CKN 5/98.

⁸⁸ Por. A. Sikorska, *Uprawnienia zamawiającego...*, *op.cit.*, s. 60.

odmienność od innych przepisów, ze względu na sposób uregulowania przesłanek umożliwiających odstąpienie. Obok art. 610 k.c. stanowi on bowiem jedyną instytucję umożliwiającą odstąpienie od umowy bez konieczności wyznaczenia dodatkowego terminu na jej wykonania na skutek przewidywanego naruszenia zobowiązania w przyszłości, stanowiąc tym samym przeniesienie na grunt polskiego Kodeksu cywilnego angielskiej konstrukcji *anticipatory breach of contract*. Co więcej, pomimo pozornego podobieństwa do rozwiązania przyjętego w art. 492¹ k.c. w sposób odmienny konstruuje on przesłanki uprawniające do odstąpienia od umowy, obiektywizując przy tym jego charakter.

* * *

Withdrawal from the contract for work on the ground of provisions of articles 631, 635 and 644 of Civil Code compared with general rules of contract law.

Summary: Institution of withdrawal from the contract for work is significantly different in comparison to general contract law. The legislature decided that both contractual and statutory right of withdrawal have retroactive legal effect – so called *ex tunc*. It is a general rule but there are some exceptions like provisions of article 631 and 644 of Civil Code.

Abovementioned provisions provide such principles of mutual claims between the contractual parties, it should be assumed that the right of withdrawal has legal effects in future - like termination of the contract.

Both, article 492¹ (introduced to Civil Code in 2014) and article 635, provide possibility of withdrawal though the time stipulated for performance of the contract do not arrived, however conditions for application of these two regulations are different. Moreover, these provisions are the example of English legal institution of anticipatory breach of contract in Polish Civil Code.

The paper compares the right of withdrawal from the contract for work on the ground of provisions of articles 631, 635 and 644 of Civil Code with general rules of contract law as well as presents the specificity of these regulations and their legal consequences.

Key words: Withdrawal from the contract, contract for work, contractual obligation.